

Crkva S

u Zagreb

razdoblju preklapanja početaka moderne i kasnog historicizma dugotrajna rasprava o gradnji crkve sv. Blaža doživjela je konačan i uspješan epilog.

Jasno se naziru dvije osnovne vremenske cjeline. U prvom periodu od 1900. do 1908. godine započelo je polemičko-idejno sučeljavanje Josipa Vancaša, doajena arhitekata prve akademske generacije, te Viktora Kovačića i Vjekoslava Bastla, nesumnjivih predvodnika nadolazeće druge akademske generacije. Postavljene su temeljne idejne odrednice, koje su nagovještavale drugačije razmišljanje o arhitektonskoj kompoziciji i oblikovanju, regulatornim osnovama te shvaćanju arhitektonske profesije. Pošto su precizne teoretske odrednice postavljene u prethodnom razdoblju, rasplet se odigrao u drugom periodu od 1908. do 1914. godine.

Odbor za gradnju crkve sv. Blaža sastao se u svibnju 1908. godine. Definitivno se odustalo od gradnje na Ciglani, na koju se pomišljalo u razdoblju od 1900. do 1907. godine.¹ Ponovo se vratilo na ugao Primorske ulice i Prilaza. Crkva bi bila ugrađena između susjednih uličnih pročelja u smjeru istok-zapad s glavnim pročeljem na Primorskoj ulici. Cjelokupna veličina crkve bila je

određena za 2000 osoba. Izbor arhitekta riješio bi se raspisivanjem arhitektonskog natječaja samo za hrvatske arhitekte. Natječajnim programom uvjetovala bi se samo veličina i građevni pravac, a oblikovanje i arhitektonska kompozicija bili bi ostavljeni izboru pojedinih natjecatelja. U zaključcima Odbora primjećuju se kritičke zamisli Viktora Kovačića iz burne polemike vođene 1905. godine u dnevnim novinama, između dr. Izidora Kršnjavog, dr. Milana Amruša, arhitekta Viktora Kovačića i arhitekta Janka Holjca.² Snažan utjecaj je također izvršio lucidni tekst Vladimira Lunačeka, koji je objavljen 1907. godine u „Obzoru“.³ U Kovačićevu i Lunačekovu razmišljanju očita je vrlo precizna usklađenost i jasna argumentacija, koju Odbor za gradnju nije mogao odbaciti jednostavnom primjenom metode prešućivanja. Zaključke Odbora prihvatili su Nadbiskupski duhovni stol, Gradsko poglavarstvo i Kr. zemaljska vlada. Tijekom rasprave u Gradskom poglavarstvu dr. Izidor Kršnjavi iznio je izuzetan prijedlog „/.../ da se arhitektima ostavi slobodno izvedba ugla, ne bi li tako eventualno fasada crkve došla na ugao“.⁴ Na sljedećoj sjednici Odbora za gradnju raspisom je određeno trajanje arhitektonskog natječaja od 6. kolovoza

sv. Blaža

ebu 1908. – 1914.

**U našem slučaju ne radi se o nabavi vrata ili rešetki za kanale,
već o prinosu našoj nacionalnoj kulturi, kojoj treba sve pripustiti ali
nitko ne smije biti isključen.**

Viktor Kovačić - 1905. godine (AT, XX/1905., 277, 6, OP. CIT.)

do 15. listopada 1908. godine.⁵ Na zamolbu Kluba hrvatskih arhitekata rok za predaju radova produljen je do 16. siječnja 1909. godine.⁶ Odbor je pozvao za predsjednika Ocjenjivačke porote prof. dr. Corneliusa Gurlitta iz Drezdena. Izbor potpuno neutralnog čovjeka za predsjednika još je jedno prešutno prihvaćanje Kovačićevih i Lunačevskih zahtjeva za nepristranim ocjenjivanjem. Nakon predaje arhitektonskih radova, krajem siječnja 1909. godine sastala se prvi put Ocjenjivačka porota u sastavu: građevni savjetnik arhitekt Hermann Bollé, kipar profesor Robert Frangeš-Mihanović, gradski zastupnik arhitekt Janko Holjac, prof. dr. Izidor Kršnjavi, ravnatelj Gradskog građevnog ureda inženjer Milan Lenuci, iza-

slanik Društva hrvatskih inženjera i arhitekata arhitekt Martin Pilar, kr. građevni savjetnik inženjer Julio pl. Stanisavljević i predsjednik Odbora za gradnju dr. Feliks Suk.⁷ Ocjenjivačka porota bila je multidisciplinarno sastavljena od kipara, povjesničara umjetnosti, inženjera i arhitekata, a prvi put izbor arhitekta i ocjena kvalitete arhitektonskog djela izdiže se iz dotadašnjeg jednostavnog financijsko-tehničkog pragmatizma u rješavanje jednog višeznačnog estetskog zadatka unutar višeznačne kulturne situacije. Prestiglih sedam natječajnih radova obradili su izvjestitelj Ocjenjivačke porote arh. Martin Pilar, arh. Janko Holjac i inž. Milan Lenuci.⁸ Provedena je analiza prema dva kriterija: veličina prosto-

1 Viktor Kovačić - Perspektiva crkve sv. Blaža na uglu Prilaza i Primorske ulice, natječajni projekt, 16.01.1909. g. / Viktor Kovačić, *Perspective of the Church of St. Blaž at the corner of Đuro Deželić Driveway and Primorska Street, a competition project, 16th January, 1909*

ra prema broju osoba i približni građevni troškovi izgradnje pojedine natječajne arhitektonske osnove. Prva nagrada u iznosu od 2500 kruna dodijeljena je arhitektu Viktoru Kovačiću za arhitektonsku osnovu sa šifrom „Deo“ (sl. 1,2,3). Drugu nagradu od 1500 kruna osvojio je arhitekt Dionis Sunko s arhitektonskom osnovom sa šifrom „Domus dei“. Treća nagrada od 1000 kruna pripala je arhitektu Vjekoslavu Bastlu za arhitektonsku osnovu sa šifrom „Omnis ecclesia domus dei“. U arhitektonskoj osnovi Viktora Kovačića Ocjenjivačka porota je procijenila da „.../ pokazuje umjetničku zrelost, od koje se može očekivati, da će .../ biti kadra gradnju samu sretno kraju privesti“⁹ Osnovna značajka arhitektonske osnove je najpreciznije prilagođavanje uvjetovanom natječajnom programu i po broju mjesta i po financijskim troškovima. Natječajni projekt nije sačuvan u cijelosti, ali postoji opis iz „Narodnih novina“. Osnovna je urbana odlika Kovačićeve regulatorne kompozicije otvaranje nove ulice (današnje Kordunske) paralelno s „.../ Prilazom, u koju u polovici utječe ulica iz Ilice, paralelna sa Kolodvorskom cestom (danas ulica Republike Austrije). Na tim novo dobivenim gradilištima

zamišlja Kovačić grupu činovničkih stanova“.¹⁰

Drugo mjesto dodijeljeno je arhitektu Dionisu Sunku jer je cijena gradnje bila znatno veća nego u prvonagrađenom arhitektonskom radu.¹¹ U ocjenjivanju osnove arhitekta Vjekoslava Bastla porota je posebno naglasila da „.../ pokazuje posvuda ruku misaonog i izvježbanog umjetnika /.../“¹² Osnovni je prigovor projektu financijska zahtjevnost „.../ jer bi se gradnja morala izvesti od najboljeg i skupocjenog gradiva“.¹³ Odbor za gradnju povjerio je Klubu hrvatskih arhitekata postavu izložbe natječajnih osnova od 14. do

21. veljače 1909. godine u prostorijama Društva umjetnosti u današnjem Muzeju za umjetnost i obrt.¹⁴

2 Viktor Kovačić, perspektiva unutrašnjosti, natječajni projekt, 16.01.1909. / Viktor Kovačić, *perspective of the interior, a competition project, 16th January, 1909*

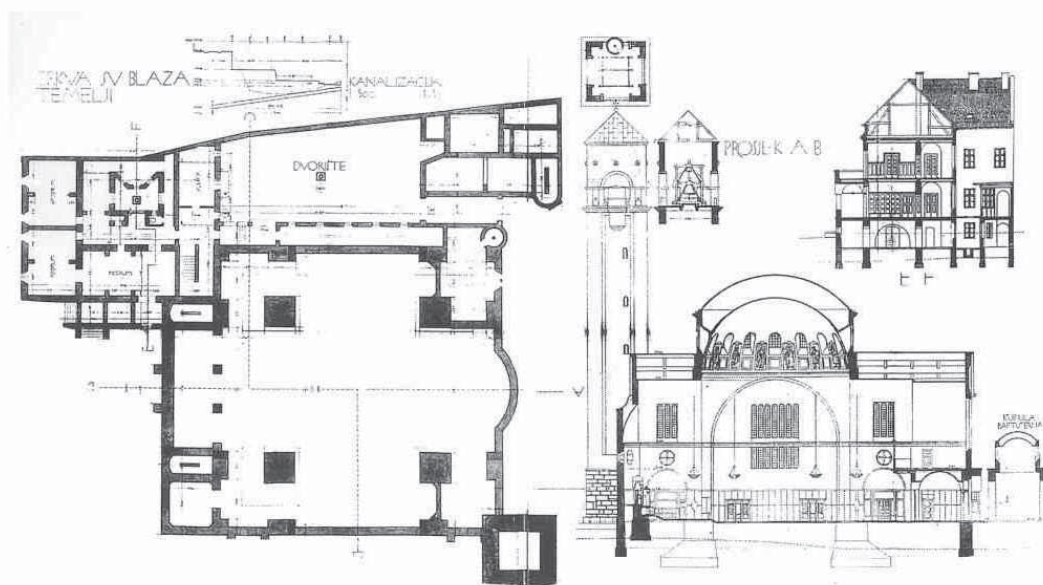
3 Viktor Kovačić, natječajna perspektivna skica, 1908. g. / Viktor Kovačić, competition sketch of the perspective, 1908

Rezultati arhitektonskog natječaja označili su početak snažne afirmacije vodećih arhitekata druge akademske generacije na rješavanju složenih arhitektonskih i regulatornih zadataka.

U ožujku 1909. godine potpisan je ugovor o izradi projekata i vođenja nadzora između arhitekta Viktora Kovačića i Odbora za gradnju.¹⁵ Precizno je određena koncepcija financijskog i tehničkog vođenja s vremenskom dinamikom čitave izgradnje. Jasno je naznačen položaj arhitekta tijekom projektiranja i nadzora. Prema prihvaćenoj natječajnoj osnovi i primjedbama iz ocjenivačkog zapisnika, najprije je trebalo izraditi idejne arhitektonske skice u mjerilu 1:200 sa statičkim

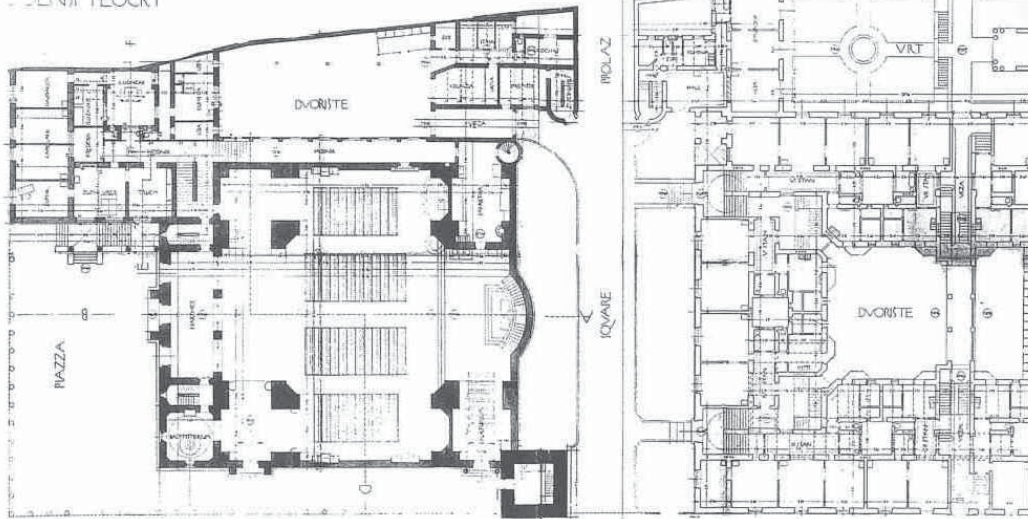
se započeli izrađivati izvedbeni projekti i gradnja crkve, župnog dvora i zvonika. Prema ugovoru arhitekt Viktor Kovačić trebao je osim projektiranja nadzirati gradnju

računom crkve i župnog dvora do 20. travnja 1909. godine. Glavni projekt za ishođenje građevinske dozvole sastojao se od arhitektonskih nacрта u mjerilu 1:50, što je kasnije iznimno izmijenjeno u 1:100, posebnih uvjeta za pojedine grupe radova, troškovnika i dokaznica mjera, te potpunog statičkog proračuna. Vremenski rok za dovršenje glavnog projekta bio je 1. srpanj 1909. godine. Kada Gradsko poglavarstvo odobri građevnu dozvolu, istovremeno bi

4 Viktor Kovačić, tlocrt temelja i uzdužni presjek A-B crkve i poprečni presjek župnog dvora E-F, datacija nacрта listopad 1909. g.; datacija građevne dozvole 24.08.1910. g. / Viktor Kovačić, floor-plan of the foundation, the A-B vertical section of the church and the E-F cross section of the vicarage, dated October 1909; the building permit dated 24th August, 1910

CRKVA SV. BLAZA
DOLNI TLOCRT

5 Viktor Kovačić, tlocrt prizemlja crkve i najamne stambene zgrade u Primorskoj, listopad 1909. g./24.08.1910. g.

/ Viktor Kovačić, floor-plan of the church ground floor and of the rental residential building in Primorska Street, October 1909/24th August 1910

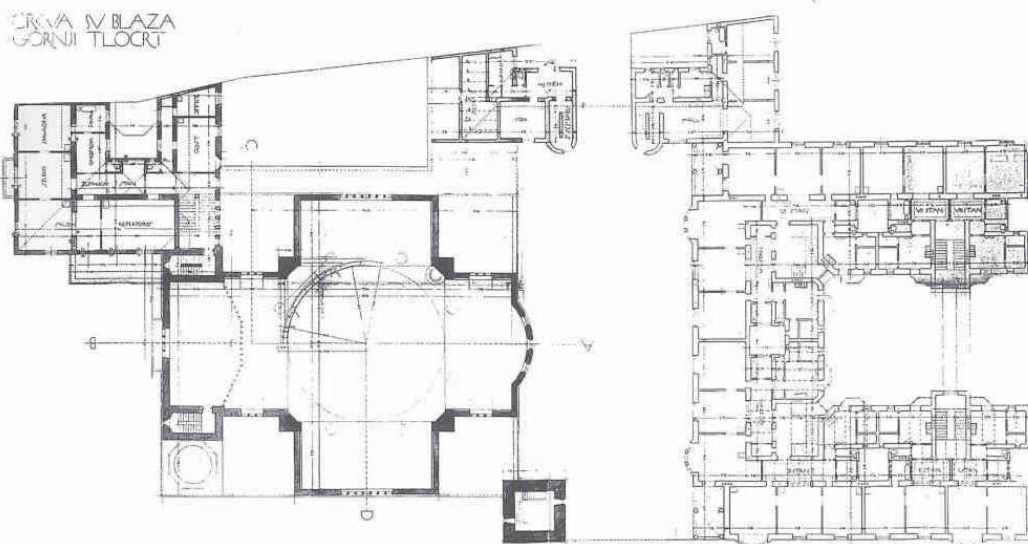
prema prihvaćenim arhitektonskim nacrtima i troškovnicima, a eventualne izmjene mogao je provesti tek nakon pismenog odobrenja Odbora.¹⁶ Arhitekt nema nikakva kontakta s financijskim dijelom pri ugovaranju poslova s poduzetnicima. Sve ugovore s poduzetnicima sklapa uži Izvršni odbor u sastavu: dr. Feliks Suk, dr.

na je dužnost arhitekta u vođenju nadzora gradnje provjera dokaznice radova koje su izradili građevni poduzetnici te podnošenje predsjedniku Odbora na odobrenje i financijsku isplatu prema ugovoru.¹⁸ Arhitektonski honorar obračunavao se po postotku od ukupnih financijskih sredstava koje je Odbor namjeravao utrošiti za gradnju.

Ukupni honorar od 16.000 kruna iznosio je 4,2% od 380.000 kruna.

Pošto je potpisan ugovor, arhitekt Viktor Kovačić početkom travnja polazi na studijsko putovanje u Italiju, odakle se javio s dva kratka pisma dr. Izidoru Kršnjavome.¹⁹ Kako su potpuno nerazjašnjeni i obavijeni misterijem događaji oko dodjele prestižne „Rimske nagrade“ na kraju studija na Akademiji likovnih umjet-

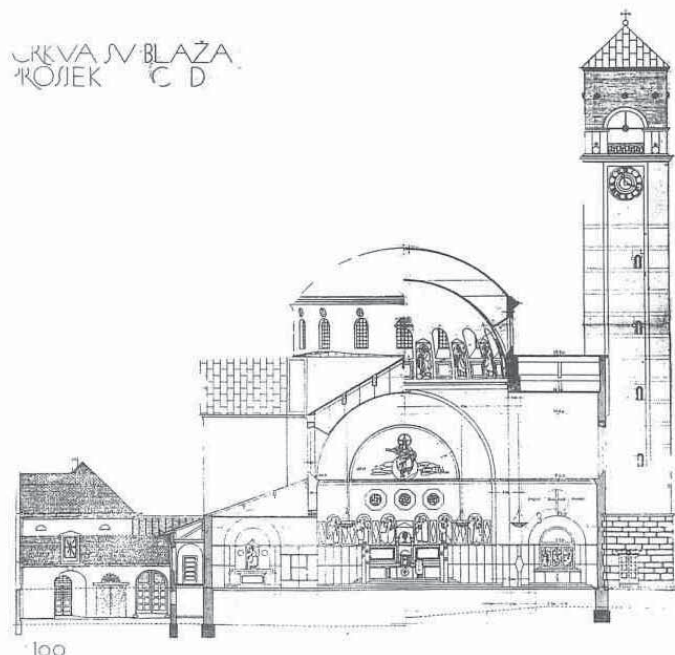
CRKVA SV. BLAZA
GORNJI TLOCRT

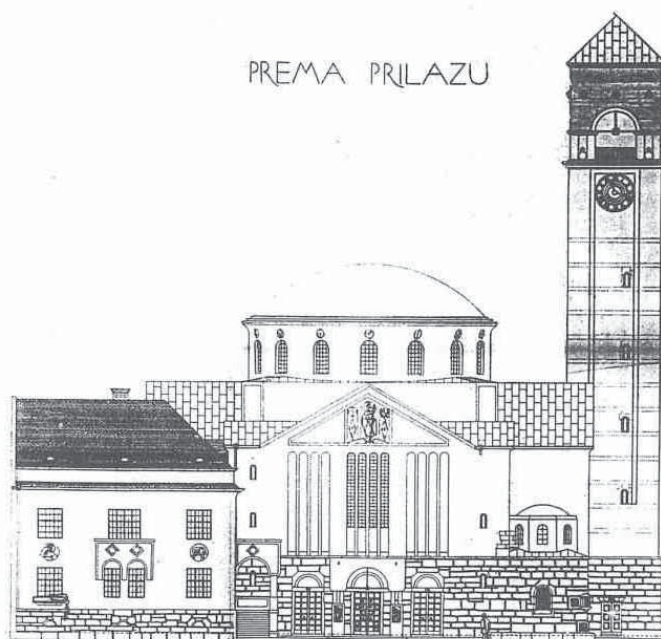
6 Viktor Kovačić, tlocrt pjevališta i prvog kata najamne stambene zgrade u Primorskoj ulici, listopad 1909. g./24.08.1910. g.

/ Viktor Kovačić, floor-plan of the organ-loft and of the first floor of the rental residential building in Primorska Street, October 1909/24th August 1910

nosti, putovanje bi se moglo shvatiti kao deset godina zakašnjela turneja sada već zrelog arhitekta veličanstvenim talijanskim arhitektonskim izvorima, koju su njegovi suvremenici Jan Kotera i Jože Plečnik obavili za vrijeme studija. Očaranost višestoljetnom slojevitošću talijanske kulture naglašena je u pismu poslanom iz Firence, u kojem arhitekt Viktor Kovačić piše da „.../ nije mala stvar u tako kratko vrijeme projuriti stoljećima, stilovima i mislima, tko zna koliko udaljenim./.../ Na dosadašnjem putu imao sam dosta mogućnosti za učenje. Doživio sam i razočaranja. Sa 35 godina po prvi put ovdje, no vidi se i već viđeno“. ²⁰ Duboka zadivljenost arhitektonskom baštinom Italije opisana je u neizbrisivom dojmu koji je Pisa izazvala kao „.../ čudnovata tvorevina umjetnosti /.../. Koja raskoš sredstva! Sve mramor, mramor.“ ²¹ S posebnim oduševljenjem piše o freskama koje su „.../ značajna riječ, čiji zvuk uvijek u meni pobuđuje osjećaj veličine. Prve prave pojmove stekao sam u Padovi preko Mantegne i Giotto te Massacio u Firenzi. Čudno je kako freske ostavljaju na svakoga duboki utisak“. ²²

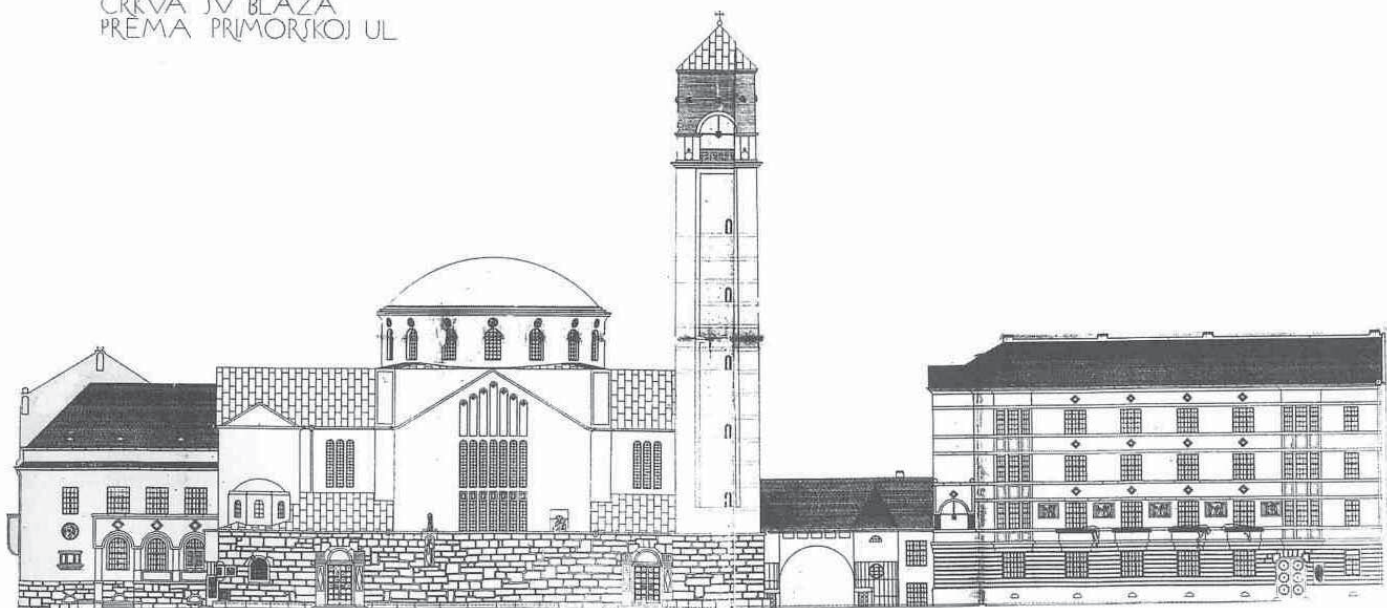

8 Viktor Kovačić, poprečni presjek C-D kroz crkvu, listopad 1909. g. / 24.08.1910. g. / Viktor Kovačić, C-D cross section of the church, October 1909/24th August 1910

7 Viktor Kovačić, pročelje crkve prema Prilazu, listopad 1909. g. / 24.08.1910. g. / Viktor Kovačić, The church facade, facing Đuro Deželić Driveway, October 1909/24th August 1910

Nemilosrdno je izvedena usporedba s domaćom sredinom, gdje „.../ bi se moglo očajavati pri pomisli kakovi smo mi prosjaci u usporedbi s njima u materijalima“. ²³ Konačan je zaključak nešto optimističniji jer „.../ djeluje ohrabrujuće činjenica da se i drugdje kao npr. ovdje uspijevaju sa vrlo malo sredstava stvoriti umjetnička djela“. ²⁴ Realnost u sagledavanju ograničavajućih duhovnih odrednica domaće sredine izražena je u suzdržanoj skepsi jer „.../ u našim uskim krugovima još nedostaje mogućnost za izvođenje uzvišene unutarnje arhitekture jednako visokog ugođaja“. ²⁵ Poslije povratka iz Italije, krajem travnja, arhitekt Viktor Kovačić je Odboru pokazao idejne arhitektonske skice izrađene prema ugovoru. Osnovna promjena u odnosu prema natječajnom radu je novo zamišljen trg „.../ s najvećom širinom od 20 m na cijelu duljinu crkve. Pozadinu trga na zapadnoj strani sačinjavaju dvije jednokatne zgrade spojene portalom širokim najmanje šest metara koji će moći služiti eventualno u budućnosti kao javna garaža ako bi došlo do otvaranja ulice bilo prema Krajiškoj bilo prema Ilici.

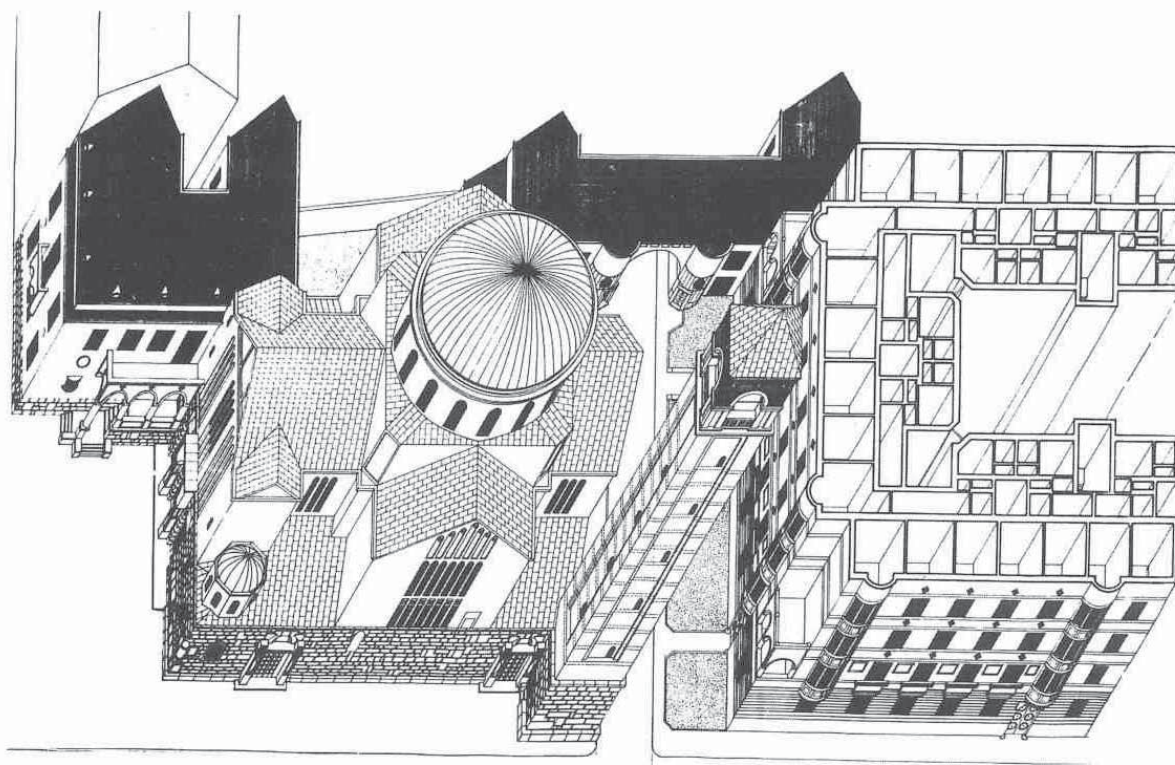
9 Viktor Kovačić, pročelje crkve i najamne stambene zgrade u Primorskoj, listopad 1909. g. / 24.08.1910. g. / Viktor Kovačić, *The church facade and the facade of the rental residential building in Primorska Street, October 1909 / 24th August 1910*

One jednokatnice imadu služiti kao stambene i gospodarske zgrade, južna naročito za crkveno poslužničko posoblje. Na gradilištu koje preostaje u Primorskoj ulici i s pročeljem na zasnovani trg, imala bi se podići velika stambena zgrada s po prilici šest stanova u svakom spratu, najmanje dvokatna.²⁶ Župni dvor i gospodarske zgrade nepromijenjeni su u odnosu prema natječajnoj osnovi. Ispod cijele površine crkve predviđen je podrum. U rujnu se Odbor ponovno sastao da raspravi tijek izrade glavnog projekta.²⁷ Definitivno se odustalo od gradnje stambene zgrade na sjevernoj strani trga na uglu Primorske i Kordunske ulice. Građevna dozvola nije zatražena krajem godine, kako se prvotno namjeravalo, jer se projektiranje otešlo. Osnovni je razlog u arhitektonskom rješenju, u kojem je Viktor Kovačić inovativno predvidio izvedbu osnovne nosive konstrukcije i kupole crkve od armiranog betona. Kakva su se sve stručna premissljanja između članova dešavala u Izvršnom odboru, vidjelo se vrlo precizno na sjednici održanoj početkom travnja.²⁸ Kako se radilo o pionirskoj primjeni armiranog betona za izradu čitave nosive konstrukcije crkve, a ne samo pojedinih dijelova, što je bila dotadašnja praksa, nedoumice su bile vrlo velike kao i stanovita nevjerica. Žestoka diskusija razvila se oko pitanja da li je arhitekt Viktor Kovačić trebao sam izračunati statički

proračun i izraditi troškovnik armiranobetonskih radova. Arhitekt Hermann Bollé zastupao je mišljenje „/.../ da je arhitekt mogao u četiri mjeseca sve izraditi (nacрте i statički račun), a betonska konstrukcija se je mogla razpisati (jeftimbom) /.../ jer bi onda svaki ponuđač sam konstrukciju izradio i osnovao“.²⁹ Posredno je kao jedini krivac za pomicanje rokova izrade glavnog projekta optužen arhitekt zbog profesionalnog neiskustva. Dr. Izidor Kršnjavi je opravdavao Viktora Kovačića tvrdnjom „/.../ da kod betonskih radnji ne mora svaki mladi arhitekt znati ove nove konstrukcije /.../“.³⁰ Cinizam takve obrane krije se u davno napisanoj objedi iz ranih polemika Kršnjavi-Kovačić, gdje se osporavala adekvatnost sveučilišne naobrazbe. Solomunsko rješenje pronalazi gradonačelnik Janko Holjac, koji predlaže sklapanje ugovora za izradu statičkog proračuna i troškovnika armiranobetonskih konstrukcija s Milanom Čalogovićem za honorar od 1.000 kruna. U lipnju su Milan Čalogović i Viktor Kovačić dovršili glavni projekt i Odbor za gradnju podnio je Gradskom poglavarstvu zahtjev za izdavanjem građevinske dozvole³¹ (sl. 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10). Uobičajenom zakonski propisanom provjerom statičkog proračuna gradski inženjer Alfred Šejka iz Gradskog građevnog ureda primijetio je da bi trebalo povećati površinu temeljne stope glavnog armiranobetonskog

pilona, na koji se prenosi četvrtina opterećenja kupole. Inženjer Milan Čalogović odgovorio je da predloženu „.../ preinaku ne drži nuždom /.../ jer priposlano grafo-statičko istraživanje u nazočnom slučaju nije uporabivo. /.../ Osim toga cijeli teret jednoga stupa iznaša po mojemu računu 822 t a po priposlanom bi 1294 t - ne pretpostavljam da sam tako veliku pogrešku učinio“. ³² U mjesecu kolovozu izvršen je očevid Građevno-vatrogasnog odbora, iskolčavanje građevnog pravca i ispitivanje terena za postavu temelja, te je Gradsko poglavarstvo izdalo 24. kolovoza 1910. g. građevnu dozvolu. ³³ U studenom dolazi do promjena nekih članova u Odboru za gradnju. ³⁴ Nakon građevinske dozvole arhitekt Viktor Kovačić nastavio je izradu izvedbenog projekta i troškovnika. U veljači 1911. godine Odbor je

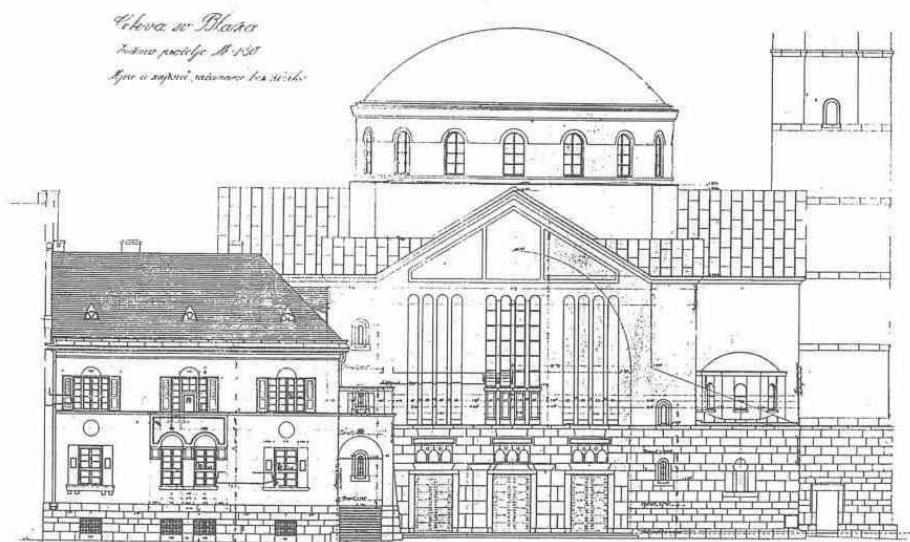
Pilara, arhitekta Vjekoslava Heinzela i inženjera Milana Lenucija. ³⁶ Na sjednici u lipnju na kojoj su se birali izvođači pojedinih radova arhitekt Martin Pilar predložio je izborno pravilo „.../ da se ovdje nema predati najjeftinijem nudiocu, već onomu koji pruža najviše garancije za dobru izvedbu“. ³⁷ Prva hrvatska zidarska zadruga izabrana je za zemljane i zidarske radove te kanalizaciju. ³⁸ Posebnim građevnim uvjetima kao sastavnim dijelom ugovora određeni su precizni rokovi unutar plana termina dovršetka pojedinih radova. Na župnom dvoru i zvonarevoj kući svi bi se radovi imali dovršiti do 1. kolovoza 1912. godine, a na crkvi i tornju do 30. studenoga 1912. godine. Za armiranobetonске radove i rabitz-konstrukcije na preporuku inženjera Milana Čalogovića izabrano je građevno poduzetništvo Jos. Dubsky i

10 Zlatko Jurić, aksonometrija crkve i stambene zgrade prema projektu Viktora Kovačića od listopada 1909. g./ 24.08.1910. g. / Zlatko Jurić, Axonometric projection of the church and the residential building according to the project by Viktor Kovačić from October 1909/24th August 1910

raspravljao o troškovniku za gradnju crkve, župnog dvora i uređenje okoliša na 480.000 kruna. ³⁵ U svibnju su u dnevnim novinama objavljeni raspisi javnog natječaja za izbor izvođača pojedinih grupa radova, koje je priredio uži Izvršni odbor sastavljen od arhitekta Martina

drug, koje je jedino navelo dotada izvedene armiranobetonске objekte. ³⁹ Završetak cjelokupnih radova na crkvi predviđen je za 15. kolovoza 1912. godine, a unutrašnje rabitz-konstrukcije izvodile bi se sukcesivno. Poduzetnik Nikola Brezak izabran je za izvođača klesarskih radova. ⁴⁰

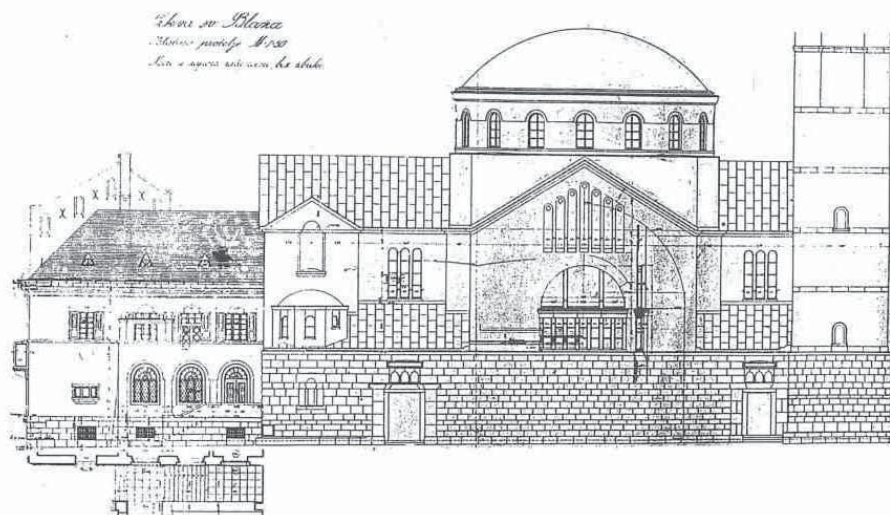
11 Viktor Kovačić, izvedbeni nacrt južnog pročelja crkve, rujan 1911. g. / Viktor Kovačić, A constructional draft of the southern facade of the church, September 1911

Natječaj za radnje u umjetnom kamenu je poništen jer ponuđači nisu priložili uzorke uz troškovničke cijene.⁴¹ Gradnja je započela 19. srpnja 1911. g. izborom mjesta za skladišne barake i smještaj poslovnice. Stjepan Uršić zastupao je arhitekta Viktora Kovačića u obavljanju nadzora. Do kraja mjeseca izvedeno je iskolčavanje gradilišta, određena je apsolutna kota terena, iskopane su jame za vapno i smješten je stroj za miješanje betona.⁴² U kolovozu su započeli zemljani radovi iskopom temelja

Povod je pritužba zadruga u građevni dnevnik o nemogućnosti izvršenja ugovorenih vremenskih rokova jer nije na vrijeme dobila izvedbene arhitektonske projekte (sl. 11, 12, 13, 14). Najavljeno je moguće obustavljanje radova na trošak Građevne uprave. U prosincu je izvedeno pokusno opterećenje izvedenih stropnih konstrukcija. Svi građevinski radovi su obustavljeni zbog zimskih uvjeta 21. prosinca 1911. godine. U siječnju 1912. godine održana je vrlo burna sjednica Odbora za

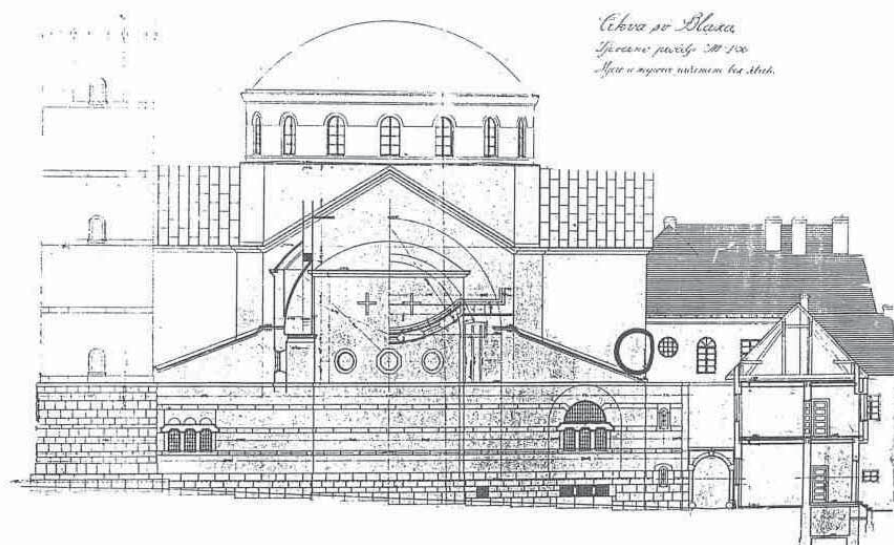
centralnih stupova crkve i temelja zidova crkve i župnog dvora. U rujnu je građevno poduzeće J. Dubsky i drug počelo uzimanje pokusnih uzoraka za ispitivanje nosivosti tla. U međuvremenu su ugovoreni tesarski radovi s poduzetništvom Ivana Heinze-la.⁴³ Krajem mjeseca za izradu pokrivačkih radova odabrana je ponuda Antuna Heincza.⁴⁴ Započeli su prvi nesporazumi između arhitekta Viktora Kovačića i Franje Cesarca, zastupnika Prve hrvatske zidarske zadruge.

gradnju.⁴⁵ Osnovni je razlog optužba Prve hrvatske zidarske zadruge protiv Viktora Kovačića da nije na vrijeme prema ugovornim obvezama predao izvedbene projekte, što je znatno usporilo izvođenje zidarskih radova. Oštrina optužbe bila je naglašena i zahtjevom za financijskom odštetom. Arhitekt Vjekoslav Heinzel zatražio je da se arhitekt Viktor Kovačić isplati za obavljeni dio ugovora i „/.../ onda preda gradnju drugom arhitektu, koji bi po intencijama Kovačićeve

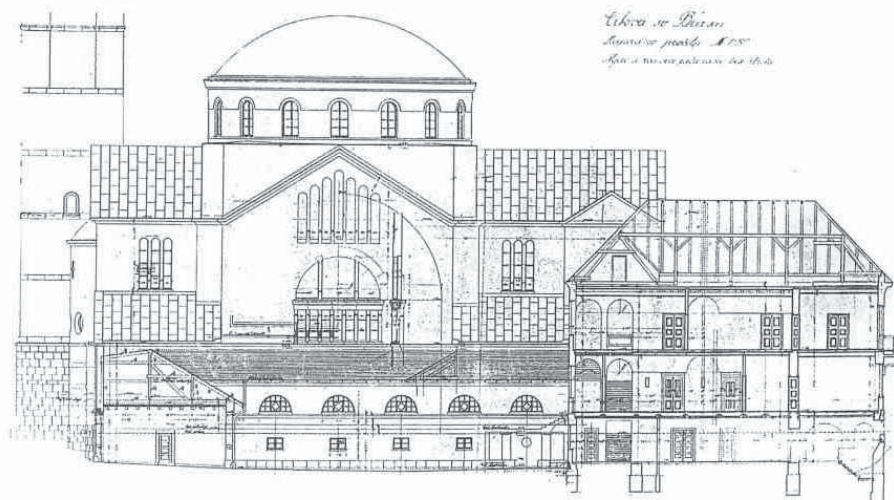
12 Viktor Kovačić, izvedbeni nacrt istočnog pročelja crkve, rujan 1911. g. / Viktor Kovačić, A constructional draft of the eastern facade of the church, September 1911

osnove radio. Za to bi bili prikladni Kalda, Podhorsky i Lubinsky".⁴⁶ Dr. Izidor Kršnja-vi je kao moguću zamjenu predložio Dioniza Sunka. Pošto se polako pripremila situacija za smjenu, tijekom događaja je promijenio govor gradonačelnika arhitekta Janka Holjca. Nepobitna je činjenica da je arhitekt Viktor Kovačić bez odobrenja Odbora produljio vrijeme za izradu izvedbenih projekata. Neposrednim očevitom trebalo bi ustanoviti stanje zidarskih radova. U Povjerenstvu za očevid sudjelovali su prof. Dragutin Gentzkow, arhitekt Vjekoslav Heinzl, arhitekt Martin Pilar i arhitekt Viktor Kovačić.⁴⁷ Zaključak je Povjerenstva da zastoj u izvođenju zidarskih radova nije izazvala Prva hrvatska zidarska zadruga već arhitekt, koji nije na vrijeme isporučio izvedbene projekte.⁴⁸ Sa zaključkom očevida polemizirao je Vladimir Lunaček kratkim tekstom objavljenim u „Obzoru“.⁴⁹ Ogorčeno se protestira protiv javnog ponižavanja iznošenjem prijetnji „/.../ da će se arhitektu, koji je dobio prvu nagradu oduzeti izvađanje crkve, kao da je crkva jedan magazin, kojeg svaki palir može dovršiti, ako se gazda s inžinjom posvadio“.⁵⁰ Osnovni cilj pri gradnji crkve kao simboličnog djela, ne bi trebalo biti kruto pridržavanje ugovorenih rokova gradnje, samo da bi se formalno zadovoljila tražena brzina gradnje. Najveću bi pažnju trebalo posvetiti kvaliteti izvedbe pojedinih radova kako bi se postiglo cjelovito umjetničko djelo. Prividno su se strasti stišale, no rasplet sukoba

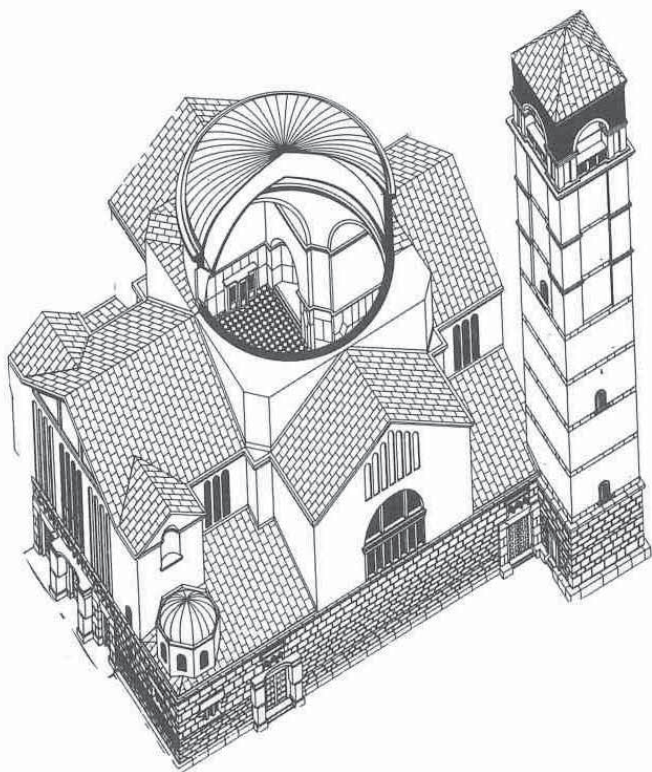

13 Viktor Kovačić, izvedbeni nacrt sjevernog pročelja crkve, rujan 1911. g. / Viktor Kovačić, A constructional draft of the northern facade of the church, September 1911

između krutog pragmatizma realnog svijeta građevnih poduzetnika i umjetničkog zanosa romantičnog idealizma arhitekta uslijedit će tek za nekoliko mjeseci. U veljači je arhitekt Viktor Kovačić predao sve potrebne arhitektonske nacрте za nastavak radova osim one grupe koja će doći na red za izvođenje tek na jesen.⁵¹ Nakon raspisane jeftimbe ugovor za izvođenje svih stolarskih radova sklopljen je sa stolarom Viktorom Fabrisom iz Zagreba.⁵² Sredinom ožujka nastavljeni su građevinski radovi podizanjem zidova na sjevernom i zapadnom

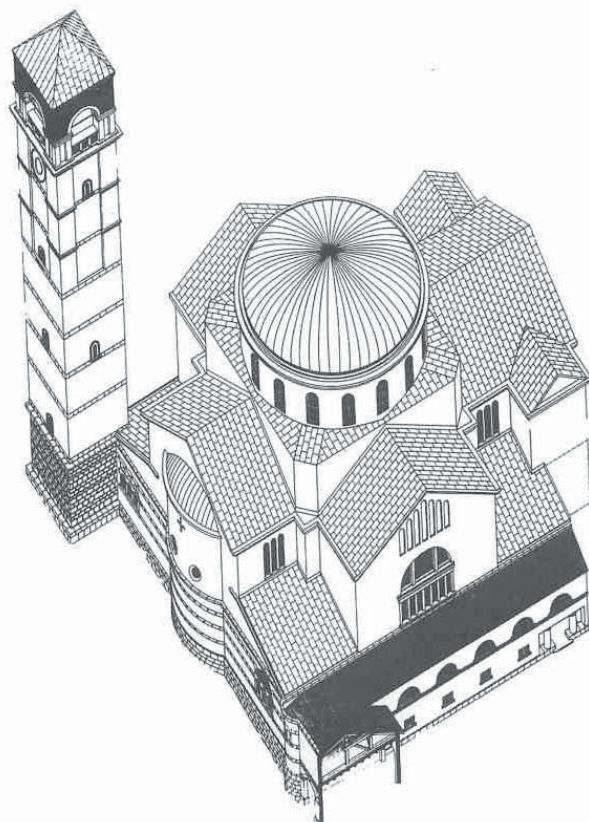
14 Viktor Kovačić, izvedbeni nacrt zapadnog pročelja crkve, rujan 1911. g. / Viktor Kovačić, A constructional draft of the western facade of the church, September 1911

15 Zlatko Jurić, aksonometrija crkve Viktora Kovačića prema uporabnoj dozvoli od 14.01.1914. g. / Zlatko Jurić, Axonometric projection of the church by Viktor Kovačić according to the valid permit, dated 14th January 1914

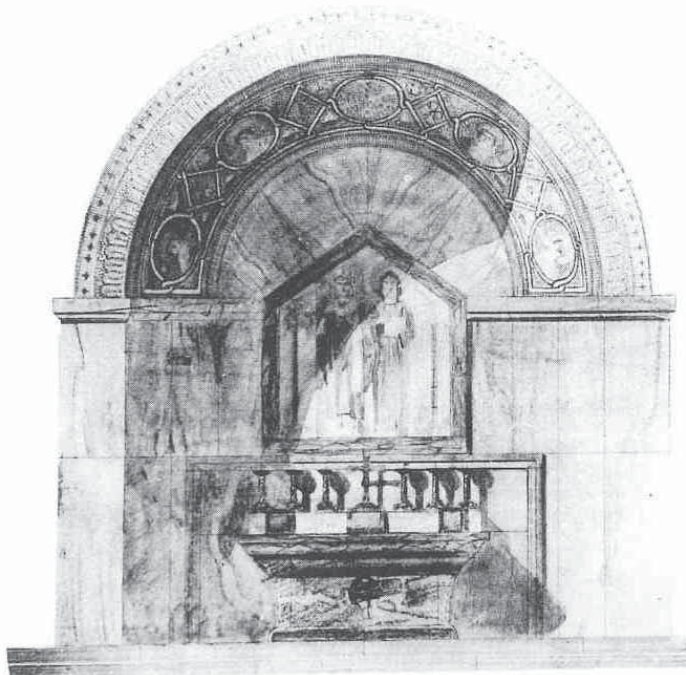
pročelju crkve i postavljanjem ulaznog portala u prizemlju tornja. Istovremeno je pripremana skela i oplata za armiranje i betoniranje stupova i glavnih popruga kupole. Krajem mjeseca svibnja umjesto Miroslava Friedlera za glavnog polira za armiranobetonske konstrukcije imenovan je Josip Skržička kod poduzetništva J. Dubsky & comp. U srpnju je završeno betoniranje četiriju glavnih stupova i započeta je unutrašnja kupola, a zvonik je izgrađen do četvrtog kata.⁵³ Krajem mjeseca srpnja održana je sjednica Odbora na kojoj se raspravljalo o troškovničkim višeradnjama koje je arhitekt Viktor Kovačić obračunski priznao poduzetnicima upisom u građevinskom dnevniku.⁵⁴ Gradonačelnik arhitekt Janko Holjac nakon pažljivog proučavanja troškovnika ustanovio je prekoračenje od 17% u zidarskim radovima, 60% u armiranobetonskim i 22,5% u klesarskim radovima. Gradonačelnik je predložio „/.../ da se najmi pouzdani tehničar koji će obračune do današnjega dana ispitati, a da se arhitektu Kovačiću obustavi svaka daljnja građevna uprava, jer je bez znanja odbora naručio pro-

mjene i veće troškove /.../“.⁵⁵ Tijek vrlo žučljive rasprave pokazao je koji je osnovni cilj Odbora. U grčevitom pokušaju zadržavanja kontrole nad gradnjom nije pomoglo ni Kovačićevo priznanje o nepreciznom izračunavanju količina u troškovniku. Kad je bila očita sva izgubljenost Kovačićeva položaja, završilo je ljutitim predbacivanjem „/.../ Heinzelu i Pilaru što ga nisu za vremena upozorili“.⁵⁶ Odbor je jednoglasno smijenio Viktora Kovačića, a Martin Pilar je predložio arhitekta Rudolfa Lubynskog za vođenje nadzora nad građenjem za honorar od 1.500 kruna.⁵⁷ U kolovozu je završeno betoniranje unutrašnje kupole a istovremeno se odvijaju radovi na podizanju tambura i vanjske kupole. Početkom rujna sklopljeni su ugovori: s Ljudevitom Schlickom za limarske radove; s Antunom Ulrichom za staklarske radove; s Bachom & Tuvicsakom za soboslikarske radove; za građevnu bravariju s radionicom Josipe ud. Breček.⁵⁸ Pošto je u studenom kupola prekrivena

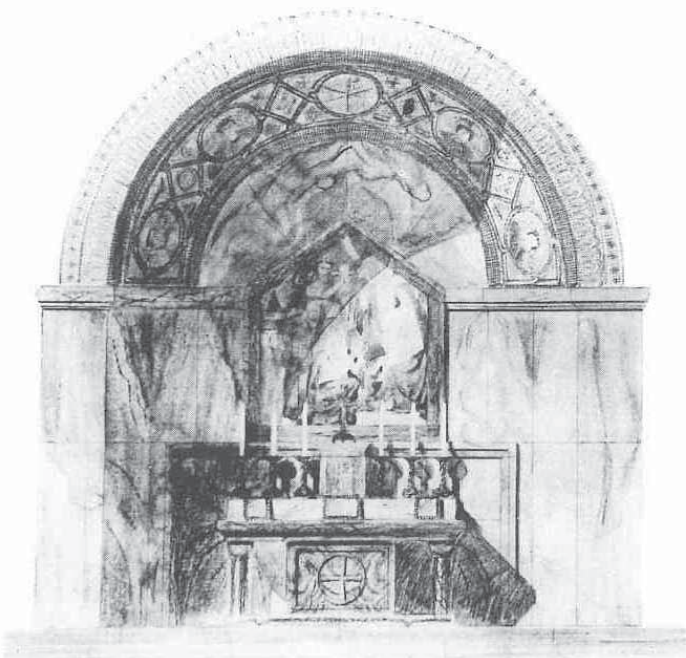
16 Zlatko Jurić, aksonometrija crkve Viktora Kovačića prema uporabnoj dozvoli od 14.01.1914. g. / Zlatko Jurić, Axonometric projection of the church by Viktor Kovačić according to the valid permit, dated 14th January 1914

bakrenim pločama, u prosincu je cijela unutrašnjost crkve ožbukana i završeno je pokrivanje bakrenim pločama „.../ krova na zvoniku, te je tom prigodom izvešana na krovu hrvatska zastava, a slavila se i radnička tkz. gliha“.⁵⁹ Sredinom prosinca se arhitekt Viktor Kovačić pismeno obavezao isplatiti 4.000 kruna odštete Prvoj hrvatskoj zidarskoj zadruzi zbog kašnjenja izvedbenih projekata.⁶⁰ Odšteta bi se isplatila od posljednjeg obroka arhitektova honorara. U siječnju 1913. godine nadbiskup-koadjutor dr. Ante Bauer obavio je blagoslov križa za zvonik crkve sv. Blaža. Početkom travnja svi unutrašnji svodovi crkve bili su završeni i počeo se pojavljivati manjak novaca. Krajem mjeseca Odbor se sastao da raspravi ukupno novčano stanje u blagajni i pokuša pronaći način za prikupljanje novaca za potpuno unutrašnje uređenje crkve.⁶¹ Troškovi su procijenjeni na 100 do 150.000 kruna. Predsjednik Odbora dr. Feliks Suk priopćio je da je nadbiskup-koadjutor dr. Ante Bauer obećao poklon od 100.000 kruna za nastavak gradnje. Krajem mjeseca Prva hrvatska zidarska zadruka je u pismu upućenom Odboru odbacila financijsku nagodbu s Viktorom Kovačićem.⁶² Zatražili su od Odbora isplatu nešto sniženog potraživanja od 3.500 kruna. Odbor je zamolio stručno mišljenje Janka Holjca i Mije Philippovicha o potraživanju. Oni su predložili hitnu isplatu kako bi se izbjegle dodatne komplikacije.⁶³ Sredinom kolovoza izvršeno je preuzimanje armirnobetonskih i limarskih radova. U prosincu zatražena je od Gradskog poglavarstva uporabna dozvola za crkvu sa zvonikom, župni dvor i kuću zvonara. Nakon izvršenog očevida 14. siječnja 1914. godine Gradsko poglavarstvo izdalo je uporabnu dozvolu ⁶⁴ (sl. 15, 16). Budući da se nikako nije moglo drugačije riješiti financiranje uređenja unutrašnjosti, prešlo se na prilično nestabilno prikupljanje financijskih sredstava donacijama. Kr. zemaljska vlada je svojedobno obećala financiranje tri žrtvenika, pa je arhitekt Viktor Kovačić izradio nacрте, koji su poslani vladi na odobrenje ⁶⁵ (sl. 17, 18, 19, 20). U veljači 1915. godine osnovana je u Zagrebu nova župa sv. Blaža.⁶⁶ Nadbiskup dr. Ante

17 Viktor Kovačić, perspektivne skice unutrašnjosti, 1914. g./ Viktor Kovačić, *Perspective sketches of the interior, 1914*

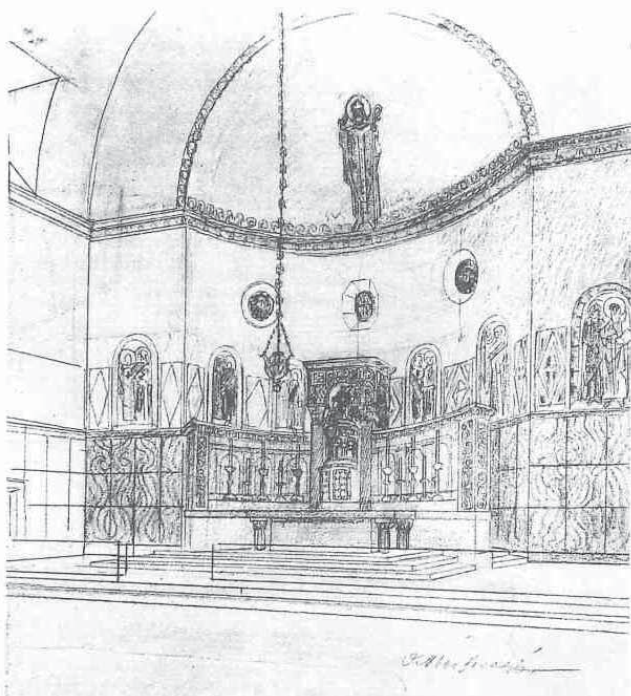
Bauer imenovao je svog tajnika dr. Svetozara Rittiga za prvog župnika. U ožujku je arhitekt Rudolf Lubynski sastavio konačni obračun troškova gradnje, koji su iznosili 595.167,00 kruna.⁶⁷ Ratna nesigurnost uzrokovala je da

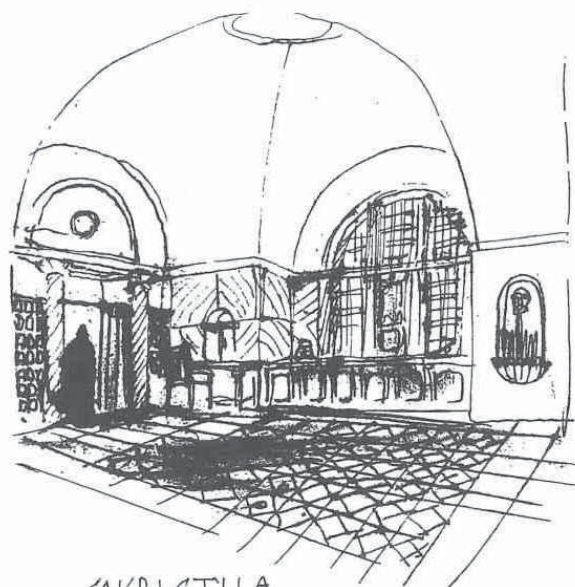
18 Viktor Kovačić, perspektivni crtež glavnog oltara, 1914. g. (?) / Viktor Kovačić, *Perspective drawing of the main altar, 1914 (?)*

radovi nisu nastavljeni. Unutrašnjost crkve je privremeno uređena za obavljanje vjerskih obreda s jednim oltarom, nekoliko klupa i propovjedaonicom.⁶⁸ Na Cvjetnu nedjelju 28. ožujka obavljen je blagoslov nove crkve sv. Blaža (sl. 21). Svečanosti su prisustvovali „.../ preuzvišeni gospodin ban barun Skerlec s tajnikom dr. Havličekom, preuzvišeni nadbiskup dr. Bauer s tajnikom dr. Pintarom, odjelni predstojnici gospoda dr. Tropsch i Žepić, banski savjetnik Haladi, gradski načelnik J. Holjac, podnačelnik g. Kontak, te crkveni odbor uz arhitekta g. Kovačića i Lubynskog. Od strane vojne oblasti bio je prisutan general Žunac, vojni zapovjednik generalmajor Seipka /.../“.⁶⁹ Sredinom travnja preminuo je dr. Feliks Suk, dugogodišnji član i predsjednik Odbora za gradnju.⁷⁰ Početkom svibnja stigli su u Zagreb jedan sarkofag i četiri urne, koje je dr. Frane Bulić poklonio crkvi sv. Blaža.⁷¹

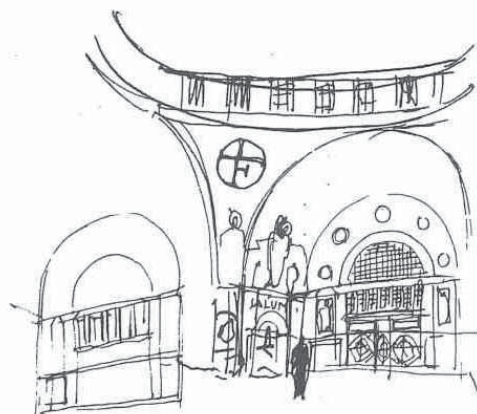
Konačan zaključak svih zbivanja snažno je određen ličnošću i djelovanjem arhitekta Viktora Kovačića, koje se može analizirati na nekoliko razina. Uvodna razina su kritički tekstovi u dnevnim no-vinama kojima su jasno definirani drugačiji kriteriji u izboru arhitekta i ocjenjivanju arhitektonskog djela. Sljedeća je razina mogućnost pobjede na otvorenom natječaju, koja je označila počeo-

19 Viktor Kovačić, crtež oltara, 1914. g. (?) / Viktor Kovačić, Drawing of the altar, 1914 (?)

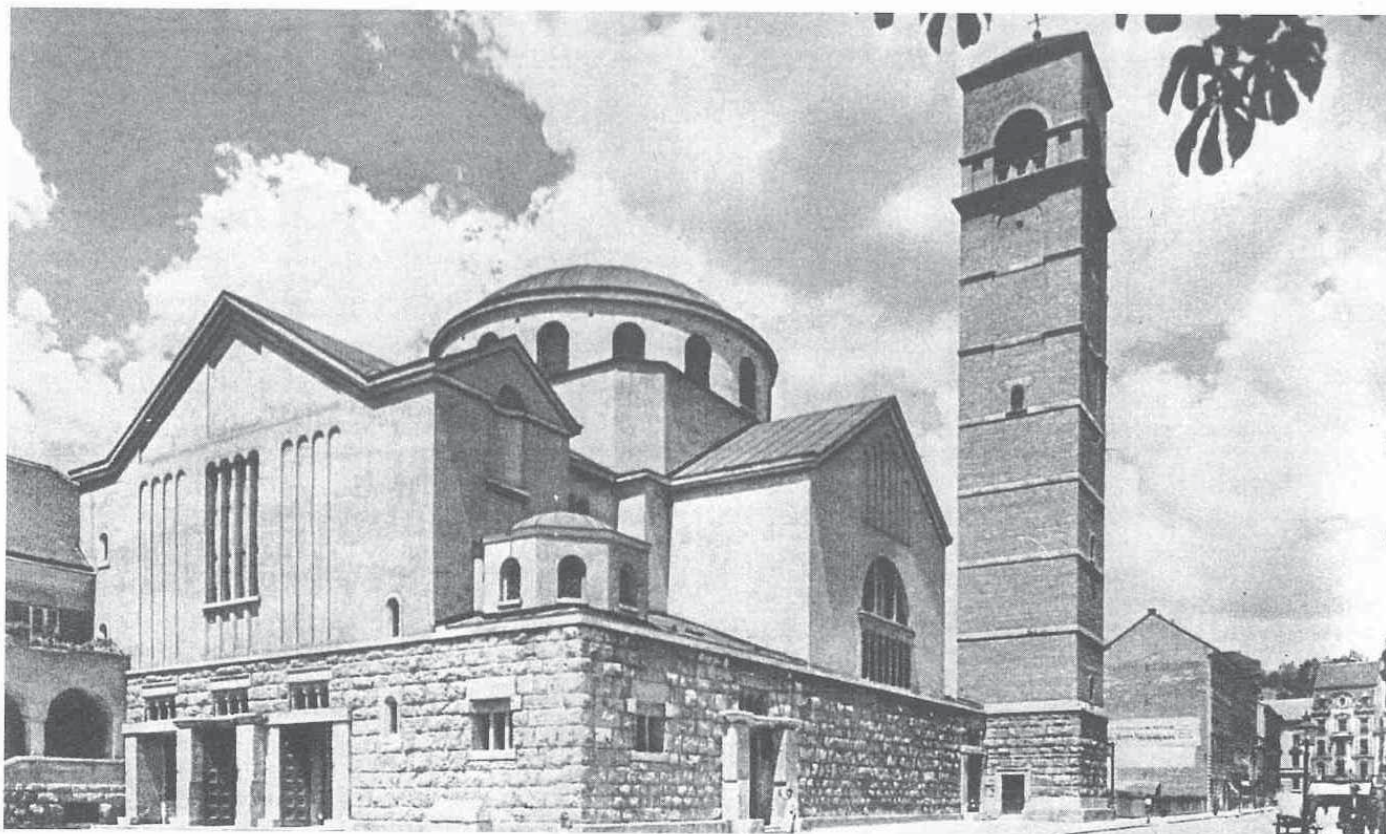

SAKRISTIIJA

20 Viktor Kovačić, crtež oltara, 1914. g. (?) / Viktor Kovačić, Drawing of the altar, 1914 (?)

tak prodora druge akademske generacije iz područja stambene gradnje s privatnim investitorima u područje javne izgradnje s državnim investicijama. Najznačajnija je razina proces same gradnje. Osnovno je obilježje nemilosrdan sukob između financijskog pragmatizma i umjetničkog idealizma Viktora Kovačića, koji inzistira na neprekidnom traganju za usavršavanjem arhitektonske forme. Konačno ostvarenje potpuno je vjerodostojno Kovačićevim arhitektonskim zamislima i izvedbenim projektima. Usprkos krajnje neugodnim prepirkama i bolno proživljenom procesu gradnje, konačne su posljedice na prvi pogled kontraverzne. Zahvaljujući podlozi u beskompromisnim teoretskim tekstovima i javnim polemičkim istupima te ostvarenom cjelovitom i individualiziranom umjetničkom djelu, jaka osobnost arhitekta

21 Fotografija crkve sv. Blaža sa Prilaza, 1939. g. / Photo of the Church of St. Blaž taken from Đuro Deželić Driveway, 1939

Viktora Kovačića izrasla je u karizmatiku ličnost hrvatske moderne, koja je izazvala presudan umjetnički utjecaj na ubrzano stvaralačko emancipiranje i pronalaženje osobnog izraza arhitekta druge akademske generacije. Arhitektonske zamisli i djelovanje Viktora Kovačića potpuno su paralelni i istovremeni suvremenim smjerovima kretanja srednjoeuropske arhitekture, koju su predvodili nekadašnji učenici arhitekta Otta Wagnera.

Kratice

PAZ - Povijesni arhiv u Zagrebu

KAZ - Kaptolski arhiv Zagreba

NAZ - Nadbiskupski arhiv Zagreba

AH - Arhiv Hrvatske

RpZZSK - Republički zavod za zaštitu spomenika kulture

RgZZSK - Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture

KZV - Kraljevska zemaljska vlada

NDS - Nadbiskupski duhovni stol

GPZ - Gradsko poglavarstvo u Zagrebu

SGZ - Skupština gradskog zastupstva

OZG - Odbor za gradnju

NN - Narodne novine

KL - Katolički list

O - Obzor

H - Hrvatska

VDIA - Vjesti društva inženjera i arhitekata

AT - Agramer Tagblatt

AZ - Agramer Zeitung

N - Novosti

Bilješke

1 NAZ, sv. 7232, Dopis predsjednika OZG od 11.05.1908.g.

2 a) dr. Izidor Kršnjavi, „Crkva sv. Blaža“, NN, LXXI/1905., 273, 1 - 3; b) dr. Izidor Kršnjavi, „Gradnja crkve sv. Blaža“, AT, XX/1905., 277, 5-6; c) Viktor Kovačić, „Gradnja crkve sv. Blaža“, AT, XX/1905., 277, 6; d) dr. Milan Amruš, „Gradnja crkve sv. Blaža“, AT, XX/1905., 278, 4; e) PAZ, Zapisnik SGZ od 04.12.1905.g., čl. 279 (govor arh. Janka Holjca); f) NN, LXXI/1905, 279, 4.

3 Atribucija Vladimir Lunaček, „Nekoja naša umjetnička pitanja - crkva sv. Blaža - IV“, O, XLVIII/1907., 105, 2.

4 PAZ, Zapisnik SGZ od 01.06.1908.g., čl. 122.

5 O, XLIX/1908., 220, 2.

6 a) NN, LXXIV/1908., 297, 3.; b) PAZ, Prilaz 64, Dopis GP od 12.11.1908. g., br. 34940/III.

7 a) NAZ, sv. 7232, Zapisnik OZG od 26.01.1909.g.; b) NN, LXXV/1909., 16, 3.

8 NAZ, sv. 7232, Izvještaj pododбора za prosuđivanje natječajnih osnova od 22.01.1909.g.; a) Natječajni projekt arh. Viktora Kovačića imao je ukupnu površinu crkve 679,10 m²; prostora za 1609 i 2067 osoba; ukupne građevne troškove za crkvu i toranj 295.039,69 kuna; b) Natječajni projekt arh. Dionisa Sunka imao je ukupnu površinu crkve od 921,50 m²; prostora za 2143 i 2764 osoba; građevni trošak od 432.326,20 kuna; c) Natječajni projekt arh. Vjekoslava Bastla imao je ukupnu površinu od 641,0 m²; prostora za 1590 i 2023 osoba; građevni trošak od 320.276,60 kuna.

9 Isto kao 7a op. cit.

10 NN, LXXV/1909., 20, 3, op. cit.

11 Isto kao 7a.

12 Isto kao 7a.

13 Isto kao 7a.

14 a) NN, LXXV/1909., 35, 3; b) N, III/1909., 44, 2.

15 PAZ, Prilaz 46, Pismo Viktora Kovačića od 14.03.1903. g.

16 Isto kao 15 op. cit.

17 PAZ, Zapisnik SGZ od 01.02.1909. g., čl. 59.

18 a) Isto kao 15 op. cit.; b) Izrada idejnih skica te glavnog projekta i izvedbenog projekta procijenjena je na 2,62%, a nadzor nad građenjem i izrada konačnog obračuna na 1,58%. Način plaćanja arhitektonskog honorara bio je određen u četiri obroka. Nakon građevne dozvole isplatio bi se iznos od 1,20% honorara. Drugi obrok od 1,20% uslijedio bi poslije postave krova na crkvi i župnom dvoru. Treći obrok od 1,20% s dodjelom uporabne dozvole od Gradskog poglavarstva. Četvrti obrok od 0,60% isplatio bi se nakon prihvaćenog završnog obračuna gradnje.

19 NN, LXXV/1909., 62, 2.

20 AH, Depozit Kršnjavi, Kutija 3, Pismo Viktora Kovačića od 05.04.1909. g.

21 AH, Depozit Kršnjavi, Kutija 3, Pismo Viktora Kovačića od 09.04.1909. g.

22 Isto kao 21.

23 Isto kao 21.

24 Isto kao 21.

25 Isto kao 21.

26 a) PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 29.04.1909. g., op. cit.; b) O, L/1909., 195, 2; c) N, III/1909., 244, 3.

27 PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 28.09.1909. g.

28 PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 07.04.1910. g.

29 Isto kao 28 op. cit.

30 Isto kao 28 op. cit.

31 a) PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 20.06.1910. g.; b) N, IV/1910., 166, 2; c) NN, LXXVI/1910., 165, 4.

32 PAZ, Prilaz 64, Pismo Milana Čalogovića od 04.08.1910. g., op. cit.

33 a) PAZ, Prilaz 64: Zapisnik očevida Građevno-vatrogasnog odbora od 16.08.1910. g. Gradsko poglavarstvo su zastupali: gradonačelnik arhitekt Janko Holjac, predstojnik Gradskog građevnog ureda inženjer Milan Lenuci, gradski

inženjer Vatroslav Bilušić, gradski perovođa dr. Milan Šrabec. Odbor za gradnju su predstavljali: predsjednik dr. Feliks Suk, Dragutin Mondecar, Stjepan Korenić, arhitekt Viktor Kovačić; b) Građevinska dozvola odobrena je 24.08.1910. g., br. 23291/la; c) N, IV/1910., 255, 2.

34 PAZ, Prilaz 64, Dopis OZG od 24.11.1910. g. Odbor se sastoji od: a) predsjednik dr. Feliks Suk, kanonik; b) zastupnici Nadbiskupskog duhovnog stola: kanonik Ivan Pliverić kojega će zamijeniti dr. Ante Bauer, kanonik Franjo Šultajs, kanonik Hugo Matković, prebendar Stjepan Bičanić; c) predstavnici Gradskog zastupstva: arh. Hermann Bollé, Franjo Hrustić, Julijo pl. Stanisavljević kojega će zamijeniti arhitekt Martin Pilar, dr. Izidor Kršnjavi; d) predstavnici Gradskog poglavarstva: gradonačelnik dr. Milan Amruš, kojega će zamijeniti arh. Janko Holjac, gradski vijećnik Milovan Hajdinjak, predstojnik Gradskog građevnog ureda inž. Milan Lenuci.

35 a) O, LII/1911., 25, 2; b) N, V/1911., 25, 4; c) N, V/1911., 42, 4; d) AZ, 86/1911., 27, 4-5.

36 PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 30.06.1911. g. Umjesto Franje Hrustića, koji se zahvalio na članstvu, izabran je gradski zastupnik arhitekt Vjekoslav Heinzl.

37 Isto kao 36 op. cit.

38 a) isto kao 36 op. cit.; b) NAZ, sv. 7232, Ugovor između OZG i Prve hrvatske zidarske zadruge od 31.07.1911. g.; c) Nadmetali su se: Rudonits & Gross; Prva hrvatska zidarska zadruga; Kalda & Štefan; Antun Ress; Greiner & Waronig; Otto Priester; Hoenigsberg & Deutsch; Benedik & Baranyay; Sonnenberg & Eisenbart & Batušić.

39 a) Isto kao 36 op. cit.; b) NAZ, sv. 7232, Ugovor između OZG i građevnog betonskog poduzetništva inž. Jos. Dubsky & comp. od 31.07.1911. g.; c) Nadmetali su se: Benedik & Baranyay, Braća Canelutti; Jos. Dubsky & comp.; Rella & Neffe iz Beča; Kalda & Štefan; d) Referentni objekti Dubsky & comp.: gradnja hotela i kupališta u Baški na otoku Krku; električna centrala u Petrinji; podrum za vinski tvrtku Otto Stern u Zagrebu.

40 a) Isto kao 36; b) Nadmetali su se: N. Brezak, I. Franz, K. Fabac.

41 Nadmetali su se: J. Dubsky; J. J. Grahor; Braća Canelutti.

42 a) RpZZSK, Arhiv Viktora Kovačića, Građevinski dnevnik gradnje crkve sv. Blaža u Zagrebu; b) NN, LXXVII/1911., 170, 3; c) O, LII/1911., 207, 2.

43 a) NAZ, sv. 7232, Zapisnik OZG od 23.09.1911. g.; b) Natjecali su se: M. Bregant i drug; Filip Deutsch i sinovi; Ivan Heinzl; c) NAZ, sv. 7232, Ugovor između OZG i tesarškog poduzetništva Ivana Heinzla od 25.09.1911. g.

44 a) NAZ, sv. 7232, Ugovor između OZG i pokrivačkog poduzetništva A. Heincza od 27.10.1911. g.; b) O, LII/1911., 300, 2.

45 a) PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 13.01.1912. g.; b) NN, LXXVIII/1912., 9, 3; c) N, VI/1912., 11 i 14; 2 i 1.

46 Isto kao 45a op. cit.

47 a) NN, LXXVIII/1912., 13, 2; b) O, LII/1912., 16, 2; c) NN, LXXVIII/1912., 14, 2.

48 a) O, LIII/1912., 17 i 60; 2 i 2; b) VDIA, XXXIII/1912., 2, 29.

49 Atribucija Vladimir Lunaček, „Gradnja crkve sv. Blaža“, O, LIII/1912., 18, 2.

50 Isto kao 49 op. cit.

51 O, LIII/1912., 58, 2.

52 a) NAZ, sv. 7232, Zapisnik OZG od 21.02.1912. g.; b) NAZ, sv. 7232, Ugovor između OZG i stolara Viktora Fabrisa od 28.02.1912. g.; c) NN, LXXVIII/1912., 39, 3; O, LIII/1912., 46, 2; d) Natjecali su se: Đuro Froelich, Franjo Mihoković, Nikola Turjak, Kaitner i drug, Viktor Fabris, Mate Trstenjak, Antun Kovačić, Milan Blažeković.

53 NN, LXXVIII/1912., 171, 3.

54 PAZ, Prilaz 64, Zapisnik OZG od 25.07.1912. g.

55 Isto kao 54 op. cit.

56 Isto kao 54 op. cit.

57 a) PAZ, Prilaz 64: Pismo OZG Rudolfu Lubynskom od 26.07.1912. g.; Pismo OZG Viktoru Kovačiću od 26.07.1912. g.; b) O, LIII/1912., 209, 2.

58 NAZ, sv. 7232: 1. Limarski radovi: a) Zapisnik OZG od 03.09.1912. g.; b) Natjecali su se: L. Schlick, A. Maruzzi; c) Ugovor između OZG i Ljudevita Schlicka, limara u Zagrebu od 16.09.1912. g.; 2. Staklarski radovi: a) Natjecali su se: A. Ulrich, A. Gnezda; b) Ugovor između OZG i Antuna Ulricha, staklara u Zagrebu od 16.09.1912. g.; 3. Soboslikarski i ličilački radovi: a) Natjecali su se: V. Wagner; Stopar, Kuhtić i Geršak; Prva hrvatska soboslikarska zadruga; Lj. Brahm; Bach i Tuvicsak; b) Ugovor između OZG i Bacha & Tuvicsaka, soboslikara i ličioca u Zagrebu od 16.09.1912. g.; 4. Bravarski radovi: a) Zapisnik otvaranja ponuda od 05.09.1912. g.; b) Natjecali su se: D. Hamel & I. Haramina; V. Plemić & P. Cernjak; V. Pandić; c) Zapisnik OZG od 11.09.1912. g.; d) Zapisnik otvaranja ponuda od 25.09.1912. g.; e) Natjecali su se: Viktor Plemić, Viktor Pandić; Modec i Devide; Pavao Cernjak; Izidor Haramina; udova Breček; f) Ugovor između OZG i Josipe udove Breček, građevne bravarije u Zagrebu od 30.09.1912. g.

59 a) NN, LXXVIII/1912., 269, 2; b) O, LIII/1912., 340, 2.

60 NAZ, sv. 7232, Zapisnik od 19.12.1912. g.

61 N, VII/1913., 110, 3.

62 NAZ, sv. 7232, Pismo Prve hrvatske zidarske zadruge OZG od 28.04.1913. g.

63 NAZ, sv. 7232, Pismo Janka Holjca dr. Feluksu Suku od 06.05.1913. g.

64 HAZ, Prilaz 64, br. 64542/la; a) Zapisnik o povjerenstvenom očevidu od 14.01.1914. g.; b) Dopis GP od 14.01.1914. g.

65 O, LII/1914., 190, 2.

66 NAZ, sv. 7232, Dopis NDS od 23.03.1915. g.

67 a) PAZ, Prilaz 64, Konačan obračun gradnje od 12.03.1915. g.; b) NAZ, sv. 7232, Dopis gradonačelnika Janka Holjca biskupu Dominiku Premužu od 01.04.1915. g.

68 a) NN, LXXXI/1915., 68, 3; b) O, LVIII/1915., 83, 2; c) KL, LXVI/1915., 13, 142-143.

69 KL, LXVI/1915., 13, 142.

70 „dr. Feliks Suk“, KL, LXVI/1915., 15, 158.

71 O, LV/1915., 143, 2.

Summary

Zlatko Jurić

Church of St. Blaž in Zagreb, 1908-14

After long discussions on the selection of the location of the building site for the Church of St. Blaž, that went on between 1908 and 1914, were over, and the church was finally built at the original building-site, at the corner of Đuro Deželić Driveway and Primorska Street. Viktor Kovačić's reflections expressed in a tumultuous debate between Dr. Milan Amruš, Dr. Izidor Kršnjavi and architect Janko Holjac in 1905, and a lucid remark by Vladimir Lunaček published in 1907, were crucial in making the decision about the way of selecting the architect and evaluating of the architectural work. Between 6th August 1908 and 16th January 1909 tenders were invited to participate in an architectural competition. The works that were offered for competition were estimated by a multidisciplinary committee composed of architect Hermann Bolle, sculptor Robert Frangeš-Mihanović, architect Janko Holjac, Prof. Dr. Izidor Kršnjavi, civil engineer Milan Lenuci, architect Martin Pilar, civil engineer Sir Julije Stanisavljević and Dr. Feliks Suk, and was presided by Prof. Dr. Cornelius Gurlitt. First award went to architect Viktor Kovačić, second to architect Dionis Sunko, and third to architect Vjekoslav Bastl. On the architectural basis of the first-awarded work, architect Viktor Kovačić and civil engineer Milan Čalogović made architectural and construction projects for which city authorities issued a building permit dated 24th August, 1910. The construction began on 19th July, 1911. Construction works were executed by the First Croatian Masonry Association, while pillars in reinforced concrete and both domes were erected by a construction enterprise Jos. Dubsky & Co. Construction was completed on 14th January 1914, when the valid permit was issued. The construction of the Church of St. Blaž, the strong and vigorous individuality expressed in the polemics, and Viktor Kovačić's accomplished work of art with a very personal mark, started a process of Viktor Kovačić's turning into an undeniably charismatic figure, the one that marked and set the direction in which the Croatian architecture will develop in the next decade.